

Філософія

УДК 1:81'37:316.77:004

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19913246>

Інформаційно-комунікаційні технології та формування соціального й екзистенційного досвіду: простір метафори

Павло Кретов,

кандидат філософських наук, доцент
кафедри філософських, політичних і психологічних студій
Черкаський державний технологічний університет,
м. Черкаси, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-2593-3731>

Богдан Козак,

кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології
Київський національний економічний університет імені Вадима
Гетьмана, м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-0383-8004>

Олена Кретьова,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри слов'янської філології,
зарубіжної літератури та методики навчання
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького
м. Черкаси, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-3947-4479>

Прийнято: 08.04.2026 | Опубліковано: 30.04.2026

Анотація. Актуальність дослідження зумовлена інтенсивною цифровізацією сучасного суспільства, в межах якої інформаційно-

комунікційвні технології радикально змінюють способи формування та переживання людського досвіду. У цих умовах особливої ваги набуває проблема осмислення тих символічних механізмів, що забезпечують інтеграцію технологічної реальності у структуру повсякденності. Метафора виявляється одним із ключових інструментів такого осмислення, оскільки саме через неї нові, складні та абстрактні явища стають доступними для інтерпретації, комунікації та практичного використання. Методологічна основа роботи поєднує феноменологічний підхід, орієнтований на аналіз життєсвіту як горизонту досвіду, з положеннями когнітивної теорії метафори та філософсько-антропологічної традиції. Така інтеграція дозволяє розглядати метафору не лише як мовну або когнітивну структуру, а як елемент, що бере участь у конституюванні реальності, формуванні способів її сприйняття та інтерпретації. Застосування міждисциплінарної оптики забезпечує можливість аналізу метафори в різних вимірах – від індивідуального досвіду до соціальних і культурних практик. Метою статті є виявлення ролі метафори як медіатора між технологічним середовищем і людським досвідом, а також визначення її функцій у процесі трансформації життєсвіту в умовах розвитку інформаційно-комунікційних технологій. Увага зосереджена на тому, як метафоричні моделі структурують уявлення про цифрову реальність, формують способи взаємодії з нею та впливають на комунікативні процеси в сучасному суспільстві. Наукова новизна полягає у концептуалізації метафори як простору, в якому відбувається перетин когнітивних, комунікативних і онтологічних вимірів досвіду. Такий підхід дозволяє інтерпретувати метафору не лише як інструмент репрезентації, але як динамічну структуру, що організовує взаємодію людини із цифровим середовищем. Додатково акцентовано мультимодальний характер сучасних метафор, які функціонують у мовному, візуальному та інтерфейсному

форматах, формуючи специфічні режими сприйняття і дії. Узагальнення отриманих результатів дозволяє окреслити метафору як центральний елемент процесу конструювання досвіду в цифрову епоху. Її функціонування визначає способи інтерпретації технологій, формує символічні рамки комунікації та впливає на структуру життєсвіту. У цьому контексті метафоричний простір постає як динамічне середовище, в якому відбувається постійне переосмислення реальності, що відкриває перспективи для подальших досліджень взаємодії мови, технологій і людського буття.

Ключові слова: соціальна філософія, філософська антропология, концептуальна метафора, постантропоцентрична етика, медіапростір, дискурс, наратив, цифрова агентність, суб'єктність, ко-еволюція людини та технологій.

Information and communication technologies and the formation of social and existential experience: the space of metaphor

Pavlo Kretov,

Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor of the Department of
Philosophical, Political and Psychological Studies,
Cherkasy State Technological University
Cherkasy, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-2593-3731>

Bohdan Kozak,

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Department of Sociology
Vadym Hetman Kyiv National University of Economics
Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-0383-8004>

Olena Kretova,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of
Slavic Philology, Foreign Literature and Methodology of Education
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
Cherkasy, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-3947-4479>

***Abstract:** The relevance of this study is determined by the rapid digitalisation of contemporary society, within which information and communication technologies profoundly reshape the ways human experience is formed and lived. Under these conditions, particular significance is attributed to the symbolic mechanisms that enable the integration of technological reality into the structure of everyday life. Metaphor emerges as a key instrument of such mediation, as it allows novel, complex, and abstract phenomena to become accessible for interpretation, communication, and practical engagement. The methodological framework combines a phenomenological approach, oriented towards the analysis of the lifeworld as a horizon of experience, with principles derived from conceptual metaphor theory and the tradition of philosophical anthropology. This integration makes it possible to treat metaphor not merely as a linguistic or cognitive structure, but as an element actively involved in the constitution of reality, shaping modes of perception and interpretation. The interdisciplinary perspective facilitates an examination of metaphor across multiple dimensions, from individual experience to broader social and cultural practices. The aim of the article is to articulate the role of metaphor as a mediator between the technological environment and human experience, and to identify its functions in the transformation of the lifeworld under the conditions of expanding information and communication technologies. Particular attention is paid to the ways in which metaphorical models structure representations of digital reality, organise patterns of interaction with it, and influence communicative processes in contemporary society. The scientific novelty*

lies in the conceptualisation of metaphor as a space in which cognitive, communicative, and ontological dimensions of experience intersect. Within this framework, metaphor is interpreted not only as a representational tool but as a dynamic structure that organises human engagement with the digital environment. Additional emphasis is placed on the multimodal nature of contemporary metaphors, which operate across linguistic, visual, and interface-based forms, thereby shaping specific regimes of perception and action. The findings highlight metaphor as a central element in the construction of experience in the digital age. Its functioning determines interpretative frameworks, structures symbolic communication, and contributes to the ongoing transformation of the lifeworld. In this regard, the metaphorical space can be understood as a dynamic environment in which reality is continuously reconfigured, opening new perspectives for further research into the interrelation between language, technology, and human existence.

Keywords: *lifeworld transformation, conceptual metaphor, post-anthropocentric ethics, digital agency, subjectivity, co-evolution of humans and technologies.*

*By the pricking of my thumbs,
Something wicked this way comes*

William Shakespeare, Macbeth (1623) Act 4, Scene 1

Постановка проблеми. Перші десятиліття XXI століття позначені появою нового типу онтологізації людиною форматів реценції власної присутності в реальності та взаємодії з нею, у межах якої цифрові технології перестають функціонувати як зовнішні інструменти людської практики, натомість набуваючи рис автономних агентів, що безпосередньо втручаються у модуси людських феноменологічних практик ноєзису (Е. Гусерль) та формування Umwelt'у (Я. фон Ікскюль). Отже, якщо людська істота сприймає, пам'ятає, переживає й конститує власний досвід інакше, ніж зазвичай, в

контексті віртуалізації культури та діджиталізації соціальної комунікації, то маніфестована й досліджувана сучасними філософською антропологією та філософією інформації цифрова трансформація життєсвіту – не просто сукупність технічних інновацій та життєвих практик, а явище цивілізаційно-антропологічного масштабу, яке трансформує саму структуру, архітектуру життєсвіту, коригує і змінює конфігурацію елементів у складі суперадитивного цілого, формує нові зв'язки та відношення між ними, впливає на колективну уяву і механізми масової свідомості, усталені поведінкові моделі та ціннісні орієнтації, фрейми соціальної і соціально-політичної дії, ідентичнісні, епістемологічні, соціальні та культурні практики, насамкінець трансформує традиційну систему буттєвих координат як простір самоусвідомлення, самопозиціонування людини щодо себе та світу. Йдеться, власне, про гадамерівське злиття горизонтів (*Horizontverschmelzung*), в межах якого людина набуває нового виміру, а розуміння простору її перебування зазнає суттєвих змін. Постання віртуальності як новітнього простору людської життєдіяльності (Ж. Ланьє) та формування інфосфери як нового середовища існування [1] актуалізує розгляд новітніх форматів взаємодії людини з інформацією як постання новітніх життєвих форм, способів рецесії реальності, осмислення досвіду та смислогенерації назагал. Інструментальний підхід до цифрової реальності, як видається, має бути доповненим онтологічною та філософсько-антропологічною візією згаданих процесів з огляду на стрімкий розвиток технологій ШІ, який неочевидно швидко може сягнути умовної точки сингулярності (В. Віндж) як неповернення до класичного антропоцентризму як філософської (наразі – метатеоретичної) підстави людського життєсвіту.

У цьому контексті маємо на увазі насамперед технології генерації контенту в межах семіотичного коду природної людської мови, тобто мовні симулятори (ChatGPT, Deep Seek AI, Google Gemini, Microsoft Copilot,

Perplexity AI, Claude та ін.), які працюють на основі великих мовних моделей (LLM) та генеративного ШІ. Технології розширеної реальності (extended reality), інтернету речей (Internet of Things), хмарні технології (Cloud Technology) та ін., котрі впливають на модуси оперування інформацією, соціальні, комунікативні й екзистенційні практики, хоча і змінюють сферу феноменального досвіду, все ж лише пасивно залучені і взаємодіють з людським світом та в його межах (можемо наразі згадати концепцію постсимволічної комунікації Ж. Ланьє та Гайдеггерову концепцію речі. Речі просто присутні у світі людей і мають залежний онтологічний статус, очікують у своєму перебуванні, і їхня взаємодія з нами подібна до формування думки («збирання світу» М. Гайдеггер) через присутність і форму [2], тоді як мовні симулятори буквально наочно трансформують як кантіанську концепцію трансцендентального суб'єкта, так і посткантіанські візії суб'єкта (зокрема, в межах кластеру антикореляціоністських онтологій згадаємо побудови К. Меясу та Г. Гармана). «Розумні» чат-боти, набуваючи когнітивної агентності, постають своєрідним бодріярівським симулякром людської суб'єктивності, що видається доволі іронічним у контексті глибоко закоріненого в людській психіці та свідомості як на рівнях феноменальному, так і теоретичному навіть не остраху, а к'єркегорівського angst`у людини перед втратою контролю над створеним власноруч.

У випадку гіпотетичної колізії генеративного ШІ та людини для останньої йдеться навіть не про символіку міфологеми Франкенштейна (М. Шеллі), а швидше про кейс Грегора Замзи (Ф. Кафка), який цілком у межах концепцій контингентності та гіперхаосу (К. Меясу) одного ранку прокинувся жуком. Злам смислогенеративних моделей людської свідомості мовними симуляторами деконструює навіть модерний та постмодерний абсурд (прикладом чого на рівні масової культури є, наприклад, феномен генерованої візуальності (slop (англ. сміття), низькоякісний медіаконтент, численні ісуси-

креветки, антропоморфні відходи тощо). Наш епіграф, в якому одна із шекспірівських відьом жахається приходу Макбета як більшого зла, є інтертекстуально співставним із сучасними дискурсивними практиками демонізації чи глорифікації ШІ. Це може бути розглянуте як компенсація (наразі у фрейдівському розумінні терміну) посередництвом онтологізуючого нарративу чи комунікативного дискурсу недостатності людини (нім. *Weltoffenheit*, відкритість до світу, М. Шелер, та у тлумаченні А. Гелена *umwelthoben*, відокремленість від світу, середовища), адже людина, творець природи 2.0, власним, не вповні відрефлексованим острахом технологій експлікує недостатність філософської візії цієї проблеми. Показовою у цьому контексті є згадка Ніцшевої «філософії підозри» в постсекулярному та постметафізичному світі, адже Шелерова «незамкненість» людини й орієнтованість на культурні та соціальні автопроєкції (на відміну від тварин, дії яких окреслені інстинктивно та реактивно) в цифрову епоху корелює зі структурними утвореннями ШІ, які окреслені, тобто замкнені як симуляції, моделі, обмежені закріпленим алгоритмічно принципом аналогії.

«Відкритість» ШІ до розвитку та навчання не є людською, адже не спирається на людський тип суб'єктності. Тому за Шекспіровою рекурсивною метафорою, класичне зло остерігається ще більшого, створеного власноруч антропоморфного зла: така схема психоафективної рецепції цифрової реальності, в якій людина втрачає пріоритет у генерації контенту і в перспективі – у смислогенерації назагал, в масовій свідомості та колективній уяві (Ч. Тейлор) набуває позірно конспірологічного вигляду. Втім, це не робить, наприклад, гіпотезу «мертвого інтернету» менш реальною наприкінці першої чверті XXI століття [3]. Великі дані й алгоритми набули можливостей онтологічної модератії людського досвіду, практик, життєвих форм, а отже – реальності, інтегруючи людину в такий буттєвий простір, у якому матеріальне та медіальне, соматичне та свідомісне, предметне й ідеальне, практичне і

теоретичне, реальне та уявне чи модельоване більше не протиставляються, а переплітаються в єдиний багат шаровий простір архітекtonіки трансформованого життєсвіту людини. Філософсько-антропологічна візія цих трансформацій дозволяє припустити, що людина потребує гуманістичної інтерпретації простору й інструментів роботи з інформацією та смислогенерації у brave new digital world.

Аналіз останніх досліджень і публікацій цифрової трансформації досвіду та суб'єктності доцільно структурувати за кількома взаємопов'язаними напрямками, кожен з яких формує окрему оптику осмислення взаємодії людини й технологій.

Аналіз історії вивчення проблематики цифрової трансформації досвіду та суб'єктності доцільно структурувати за кількома взаємопов'язаними напрямками, кожен із яких формує окрему оптику осмислення взаємодії людини й технологій. Феноменологічно-антропологічний напрям (Е. Гусерль, М. Гайдеггер, М. Шелер). У сучасному контексті цей напрям розвивають Д. Айд, Ю. Хуей, П.-П. Вербек, Д. Захааві, Т. Фукс, Р. Розенбергер; філософія інформації та інфосфери (Л. Флоріді, Н. Бостром, Н. Кулдрі), сучасні дослідження в цьому напрямі також пов'язані з іменами М. Хільдебрандт, К. Вельцера, Т. Бернерса-Лі, В. Даттона, Ш. Зубофф; постмодерна та метамодерна критика медіареальності (Ж. Бодріяр, Ф. Джеймісон, Ж.-Ф. Ліотар), у сучасній літературі їх ідеї переосмислюються через призму цифрових медіа та генеративних технологій, зокрема у працях М. Кастельса, Г. Ловінка, М. Хансена, Б. Стіглера, А. Ган, Т. Мортон; критичні студії алгоритмів і цифрової культури (Н. Гейлз, Р. Сапольські) аналізують вплив обчислювальних систем на когнітивні процеси, тілесність і поведінкові патерни, а також доповнюються дослідженнями К. О'Ніл, В. Юбанкс, Н. Срнічека, Т. Бухер, Д. Бойда, С. Умоджа Нобл, К. Кроуфорда.

Проблематику, дотичну до теми дослідження, вивчали вітчизняні та зарубіжні дослідники: В. Хміль, І. Цигвінцев, А. Бойко, О. Базалук, Т. Розова, В. Атаманчук, І. Голубович, В. Воронкова, Л. Городнюк, В. Огорокова, А. Тормахова, Л. Кропивко, Л. Флоріді, Д. Айд, Ю. Хуей, У. Меясу, Н. Кулдрі, К. Гейз, Н. Бостром, Т. Больфсторф, Є. Борінштейн, Н. Стратонова та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість досліджень, низка аспектів залишається недостатньо опрацьованою. Зокрема, бракує цілісної методології, яка б інтегрувала феноменологічний аналіз із дослідженням алгоритмічної агентності. Недостатньо осмисленими залишаються питання співвідношення людської та штучної смислогенерації, а також статусу концептуальної метафори як інструменту опису цифрової реальності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є висвітлення змісту та методологічних підстав цифрового зсуву життєвіту, а також аналіз його наслідків для філософської антропології з урахуванням сучасних підходів, пов'язаних з концепціями техноантропології, медіальної онтології та критичної теорії інформації.

Методологія дослідження. Теоретичне підґрунтя роботи сформоване на перетині філософської антропології, феноменології, медіальної онтології та теорії інформації, що дає змогу інтерпретувати цифровий життєвіт як складну багаторівневу конфігурацію досвіду. Методологічна оптика поєднує феноменологічний аналіз структур життєвіту з герменевтичним підходом до інтерпретації смислів і наративів, а також елементами критичної теорії, спрямованими на виявлення прихованих механізмів алгоритмізації та медіації. Концептуальна метафора використовується як аналітичний інструмент, що дозволяє інтегрувати різні домени досвіду – тілесний, когнітивний, соціальний і технологічний – в єдине поле дослідження. Застосовується міждисциплінарний підхід, який поєднує дескриптивні та інтерпретативні

стратегії з елементами концептуального моделювання, що уможлиблює виявлення трансформацій суб'єктності, агентності та смислогенерації в умовах цифрової культури. Така методологічна рамка забезпечує аналіз цифрових процесів не лише як технічних явищ, а як онтологічних і антропологічних зрушень, що змінюють структуру людського досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Простір формування досвіду: інформаційний вимір

У пізньогуссерліанській філософії «життєсвіт» (Lebenswelt) – це дорефлексивна, дотеоретична, самоочевидна, «природна» основа і простір людського досвіду. У цифрову епоху ця основа перестає бути очевидною: її структура ускладнюється на порядок, адже до відпочаткових елементів феноменологічного горизонту свідомості та предметної реальності додається цифрово-медіальний, у межах якого людське сприйняття опосередковується алгоритмізованими каналами проходження інформації, які набувають агентного статусу. У цифровому життєсвіті людська дія поступово набуває мережевого характеру: вона здійснюється не в межах єдиної, природної тілесності, а в конфігураціях, де множинність технічних протезів, інтерфейсів, сенсорів і платформ виступає окремим (не додатковим) модусом людського досвіду, таким чином онтологізуючись. Якщо наразі йдеться про трансформацію самих форм набуття досвіду через зміну форматів суб'єктності та когнітивної і практичної (аксіологічної та комунікативної) агентності людини, про постання таких «співсуб'єктів» та агентних конфігурацій, які проблематизують власне людські модуси смислогенерації, то, можливо, слід проблематизувати ці процеси та явища не як постання певної цифрової антропології людини, а саме це поняття, digital anthropology [4], розглядати як

концептуальну метафору, яка об'єднує домени людського смислу та його розширення (add-on) – смислу згенерованого ШІ.

На ноєматичному та ноетичному рівнях свідомості додається цифрова агентність як деперсоніфікована суб'єктність, яка з необхідністю впливає на мислення й екзистування людини. Д. Айд, підкреслюючи неартикульованість диджиталізованої смислогенерації у класичній феноменології [5], фактично констатує фундаментальний характер трансформації людського світу: технічне не просто супроводжує людське, воно входить у нього, змінює його форму зсередини, адже якщо «в основі технологічної галузі, яка формується на основі цифровізації світу, розвиваються цифрові технології, які проникають в усі сфери людської життєдільності» [6 с. 12], то цифровий досвід формує нову онтологію та уявлення про реальність. Тому маніфестований цифровий зсув життєсвіту є не простою зміною чи ускладненням інструментарію епістемології, переживання чи дескрипції реального людиною назагал, а зміною самого способу людської рецесії як сутнісної підстави смислогенерації та дескрипції реальності, як емпірично даної, так і мисленої, уявної чи віртуальної.

Зокрема, за Л. Флоріді та Ю. Хуеєм, життєсвіт постає як особлива конфігурація інфосфери, в якій людина діє не лише як суб'єкт інтерпретації, але як елемент складної інформаційної екологічної системи, в якій панує своєрідний метаксис (наразі це поняття використовуємо в метаодерній традиції, як коливання між окресленими станами) агентності, за якої людина може ситуативно втрачати не лише пріоритет смислогенерації, але і суб'єктність, водночас ситуативно виходити за їхні окреслені межі. Диджиталізованість у цьому контексті означає не просто використання девайсів і гаджетів, а входження у нові формати взаємодії з середовищем, яке втрачає чітко окреслену емпіричну предметність, власне перетворення структури досвіду, де дані та алгоритми набувають статусу окремих сутностей

та онтологічних посередників між людиною і світом, водночас інтегруючись у структуру життєсвіту людини. Практично інфосфера втрачає остенсивність символічного, перестаючи насамперед вказувати на структури предметного реального, постаючи для людини в межах цифровізованих культури й комунікації як реальність першого порядку.

Визначальною рисою цифрового життєсвіту видається взаємопроникнення реального й медіального, яке формує нові форми агентності: людина діє в мережі, і водночас сама мережа формує межі її дії, виступаючи не лише когнітивним агентом, але і квазісуб'єктом, вищезгаданим «співсуб'єктом», цифровим Іншим, який трансформує саму ідею діалогу як трансцендентального запитування. Традиції діалогізму (Ф. Розенцвайг, М. Бубер, Е. Левінас, Ф. Розеншток-Хюссі, Я. Клочовський, І. Козловський), кантівського трансценденталізму, феноменології, біоетики, філософії свідомості та інформації перетинаються в царині філософської антропології, осмисленні трансформації людського життєсвіту. Алгоритмізація повсякденності постає як механізм структурної перебудови життєсвіту. Алгоритм наразі постає новою формою раціональності: він проникає у перцептивні звички, реконфігурує патерни уваги, змінює амплітуду афективної чутливості. Це передбачає зміну не лише когнітивних режимів, а й тілесних: інтерфейс стає продовженням тіла, а тіло – виконуваним сценарієм, який алгоритм коригує відповідно до власних, часто непрозорих логік.

Зауважимо, що таке прочитання взаємодії людської та машинної смислогенеративних моделей передбачає суттєве ускладнення проблеми людської тілесності, оскільки її безумовність підважується в межах такої інтерпретації, і, що доволі іронічно, може бути тлумачена як мертонівське самовтілюване пророцтво або цифрова версія соліпсизму. Людина вірить ШІ і покладається на ШІ, що загрожує їй саме людській онтологізованості, а тіло зводить лише до функціоналу інтерфейса між предметністю реального та

віртуальним або до біосимбіотичного екзоскелету як інструменту, що може призводити до реальної деформації її уявлень про себе. Також існує візія фізикаліста Р. Сапольськи, який зводить свідомість до біохімії мозку, заперечуючи її емерджентність, а також численні конспірологічні чи окультні візії нематеріальної свідомості. Людська комунікативна та соціально-політична дія як ціннісний вибір і зусилля духу та тіла нівелюються. (В іронічному та візіонерському оповіданні Л. Картера «Судний день» (Judgment Day, 1954) армія роботів після перемоги у війні судного дня піднімається творцем до раю, залишаючи людей на бойовищі, понівеченій землі, з рештками армії сатани). Таким чином, трансформація уявлень про досвід і способи осмислення реальності в контексті проблематизації самої досвідної реальності з необхідністю підважують традиційні уявлення про психосоматичне, психофізіологічну проблему та сучасні дискусії в галузі нейрофілософії.

Так, зокрема, виникає медіальна проміжна тілесність людини яка передбачає розширення способів рецесії реальності та її меж (проблематика цифрової особистості, феномен аватара та ін.), що може бути описане як форма цифрової тілесності, яка варіює між близькістю й відстороненістю, між присутністю та її симуляцією, яка не є звичайним сурогатом чи симулякром, але може набувати екзистенційного й онтологічного вимірів. У структурі суб'єктності відбувається ще глибше порушення стабільності: суб'єкт постає як нестабільна сутність в межах цифрового метаксису, сформована ідентичністю даних, цифровими слідами, статистичними профілями й алгоритмічною інтерпретацією поведінки. Н. Гейлз називає це переходом від мислення до «немисленого когнітивного» [7], де значна частина людського функціонування делегована системам, що не є свідомими, але все ж мають когнітивну ефективність, а отже агентність. Людина розпадається на множинні проєкції, що циркулюють між соціальними платформами, базами

даних, рекомендаційними архітектурами. Цифрова інтерсуб'єктивність, таким чином, перетворюється на алгоритмічну пов'язаність (парадоксально подібну до феномена квантової зчепленості), в якій цифрова інфраструктура аперцептивно обумовлює взаємодії агентів дії та смислогенерації.

Л. Флоріді, розглядаючи виклики, пов'язані зі стрімким розвитком мовних симуляторів, пропонує проблематизувати саме поняття штучного інтелекту, оскільки у неочевидній формі воно може містити в собі семантичну антиномію або, на наш погляд, бути розглянуте як метафорична конструкція: «По суті, ми стикаємося з дилемою: або розширити наше сучасне уявлення про інтелект, щоб врахувати його штучні види (теза про штучну реалізованість інтелекту або ARI (Artificial Realisability of Intelligence)), або розширити наше сучасне уявлення про діяльність, включивши форми діяльності, такі як штучні, яким бракує пізнання, інтелекту, наміру або психічних станів (теза про множинну реалізованість діяльності або MRA (Multiple Realisability of Agency)).... Ця зміна перспективи не є просто теоретичною. Оскільки системи штучного інтелекту все більше вбудовуються в різні аспекти людського суспільства, визнання їхньої фундаментальної природи як неінтелектуальних агентів, а не інтелектуальних систем (які також можуть діяти як агенти), є критично важливим для їх ефективного проєктування, розробки, розгортання, управління та регулювання як з етичної, так і з юридичної точки зору. Крім того, розуміння ШІ як штучного агента пропонує цінне розуміння його потенціалу й обмежень, а також допомагає розробити більш відповідну основу для його розвитку та інтеграції в соціальні структури і взаємодії людей» [8]. Дослідник практично стверджує, що «штучний інтелект (ШІ) являє собою окрему форму діяльності з програмованими цілями, адаптивністю на основі даних і розподіленою функціональністю. На відміну від людських агентів, ШІ не має свідомості, навмисності й інтелекту. Однак його здатність до точності, масштабованості та відтворюваності дозволяє йому досягати успіху у вузьких,

чітко визначених сферах, що робить його потужним доповненням до можливостей тварин та людини», а якщо так, то йдеться про постання «нової колективної форми, відмінної від систем тварин і людини, що відкриває нові можливості для розуміння та розвитку колективного інтелекту. Ці висновки підкреслюють важливість інтеграції штучної діяльності з існуючими соціальними структурами за допомогою нових теоретичних рамок і підходів до управління» [8].

Зауважимо, що така візія ШІ акцентує якраз зазначений нами дрейф інтерпретацій цифрових модусів формування досвіду від есенціалістських до релятивних, таких, що спираються насамперед на структуру складного цілого та відношення елементів у його складі. На онтологічному рівні це означає як розмивання традиційного антропоцентризму (в платонівській тезі тотожності мислення та буття, яка досягла свого вершинного розвитку в Кантовій концепції трансцендентального суб'єкта), так і ускладнення людського життєсвіту. Можна метафорично припустити, що цифровізація життєсвіту функціонує як методологічна настанова, зворотна лезові Оккама, що доводить, зокрема, концептуалізація К. Меясу гіперхаосу й контингентності як єдиної сталості в смислогенеративних процесах.

Л. Флоріді зазначає: «Поява дедалі потужніших та складніших сервісів GenAI, ймовірно, стане початком абсолютно нового розділу в історії виробництва, поширення та споживання контенту. «Ймовірно», але не «напевно», оскільки на кону багато змінних, від технологічної доцільності до людської психології та інерції, від величезних фінансових інтересів до значних культурних зіткнень, від навичок до витрат. Також дуже незрозуміло, які нові рівноваги будуть досягнуті. Маючи справу з цими новими сценаріями, вкрай важливо враховувати як можливості, так і виклики, що їх створює GenAI у створенні контенту. Ймовірно, ми станемо свідками появи нових контент-культур, де персоналізований контентний досвід може призвести до нових

форм культурного обміну та формування ідентичності. Ці трансформації можуть змінити наше розуміння самої культури, а історія культури потенційно може бути переосмислена (також) як історія виробництва, поширення, курування, реалізації та передачі контенту» [9, с. 14-15].

Отже, можемо припустити, що алгоритм наразі функціонує як така форма раціональності, що задає новий тип пізнавального відношення між людиною та світом, що своєю чергою зумовлює зміни в інтерпретативних моделях, ціннісних орієнтаціях, насамкінець, форматах екзистування та переживання реальності досвіду світу. Алгоритмізація досвіду з антропологічної точки зору може бути розглянута у таких вимірах:

- когнітивному – алгоритми формують нові патерни уваги та значущості;
- тілесному – інтерфейси стають продовженням тіла;
- етичному – зростає роль непрозорих цифрових механізмів управління.

Таким чином, людина може поставати здебільшого суб'єктом та водночас ефектом (але в жодму разі не епіфеноменом) цифрової екосистеми, в якій обчислювальні процеси формують поле можливостей. Людина не може бути елімінована, маргіналізована чи розглянута як складник периферії цифрової екосистеми, адже саме вона є носієм інтелекту, який як платонівський абсолют, «ідея ідей» чи аристотелівський «першодвигун» лежить в основі людського розуміння цієї екосистеми. Безумовно, етичні наслідки такого стану речей зумовлюють потребу в конституюванні постантропоцентричної етики, яка б враховувала множинність агентів – людських, технічних, системних, ситуативних, мережевих тощо. Якщо дія стає розосередженою, то й проблема відповідальності людини як агента та суб'єкта дії має бути переосмислена.

Філософська антропологія таким чином виходить за межі класичної парадигми, яка все менш адекватно описує ситуацію людини в цифрову епоху, формуючи новітню радикально відкриту, постнекласичну модель антропології, відмінну як від традиційного антропоцентризму модерної традиції, так і децентрованості й нонантропоцентризму постмодерної філософії. На думку сучасного дослідника, формується філософська візія антропології людини як космотехнічного вузла [10], як істоти, що існує у мережі зв'язків між природним, технічним і символічним. Трансформація суб'єктності проявляється у процесі datafication (наразі поняття датафікації розуміємо в традиції К. Кукієра та В. Майєра-Шенбергера, як аксіологізацію життєвих форм через їх оцифрування): людина дедалі більше репрезентована не власним досвідом, а цифровими слідами, які стають основою соціальних та економічних рішень.

Отже, виникає суб'єкт-мережа, ідентичність та агентність якої формується не лише посередництвом саморефлексії, вибору та дії, а й у взаємодії з технологічними агентами. Інтерсуб'єктивність набуває форми алгоритмічної кореляційної сингулярності, опосередкованої цифровими технологіями, причому суттєво, що такий підхід уникає як однобічної глорифікації, так і демонізації цифрових технологій в аксіологічному й екзистенційному вимірах завдяки апеляції до космологічного масштабування людини, цілком у кантівській традиції. «..Кожна культура повинна замислитися над питанням космотехніки для майбутньої нової космополітики, оскільки я вважаю, що для подолання сучасності, не повертаючись до війни та фашизму, необхідно переосмислити сучасні технології через оновлену структуру космотехніки, що складається з різних епістемологій та епістем... Антропоцен – це планетаризація існуючих резервів, і критика технологій Гайдеггером сьогодні є більш значущою, ніж будь-коли раніше. Одностороння глобалізація, що завершилася, змінюється конкуренцією технологічного

прискорення та привабливістю війни, технологічної сингулярності та трансгуманістичних (нереальних) мрій. Антропоцен – це глобальна вісь часу та синхронізації, яка підтримується цим поглядом на технологічний прогрес у напрямку сингулярності. Знову відкрити питання технологій – це відмовитися від цього однорідного технологічного майбутнього, яке нам пропонують як єдиний варіант», – стверджує філософ [11].

Таким чином, впливи цифровізації соціального та віртуалізації культури на життєсвіт відкривають людині доступ до постлюдського горизонту, в якому суб'єктність як агентність є множинною, динамічною, частково делегованою знеособленим віртуальним агентам, множинним та одиничним, системам технологічної суб'єктності, прототипами яких є сучасні генеративні ШІ та популярні чат-боти. Це актуалізує проблему реконцептуалізації поняття гуманізму в есенціалістському та предикативному вимірах.

Метафоричний модус дескрипції досвіду та цифрові контент і дискурс

Усе вищезазначене нібито відкриває постлюдський горизонт, в якому класична антропологічна константа – автономний, самоцентрований суб'єкт – більше не може слугувати першоосновою опису людського досвіду, пізнання, буття й екзистування. Втім, сама концепція ШІ може бути розглянута як концептуальна метафора (в традиції Д. Лакоффа та М. Джонсона), в якій перехід між смисловими доменами є переходом від акцентування сутності до акцентування відношень і зв'язків, від класичних логофоноцентризму й есенціалізму західної традиції до уявлення про суб'єктність, агентність і насамкінець, свідомість як розподілені системи, в яких смислогенерація децентрована і паралелізована між людськими та нелюдськими (цифровими) агентами, а визначальною ознакою їх співвідношення є когерентність. Тому можемо припустити, що актуалізується не цифрова альтернатива людській візії реальності, а швидше розширюється горизонт смислів новітньої

філософської антропології. Йдеться про розуміння інтелекту через ознаку штучності як створеності, що актуалізує метафори людини-творця, деміурга та перехід до розчинення сутності в конфігурації ознак, що можна тлумачити як емерджентність свідомості, репрезентовану через людські досвід і дію, індукцію й аналогію, які розкривають символічну «мерехтливість» побутування інформації в цифровому середовищі, за якої вона перманентно змінює свій статус від суб'єктного та стабільного до агентного або інструментального, нестабільного.

У цьому контексті слід згадати кластер теорій антикореляціонізму [12], від спекулятивних онтологій та новітніх матеріалізмів на основі спекулятивного матеріалізму, які переважно заперечують привілейованість людського погляду на реальність. Людина перестає бути центром смислотворення, вона розглядається як модус, один із можливих і не єдиний спосіб організації буття. Також парадигми трансгуманізму і техногуманізму стають другим ключовим вектором антропологічних трансформацій. У межах цих дискурсів тіло більше не є абсолютною формою людського, а смертність – нездоланною умовою. Н. Бостром описує трансгуманізм як цілеспрямоване розширення людських можливостей, що, однак, має істотні антропологічні наслідки, і насамперед реконфігурацію меж, які колись вважалися природними [13]. Беручи до уваги трансформацію когнітивних налаштувань людини у цифровій реальності, можемо стверджувати також, що алгоритмізація досвіду є одним з ключових векторів цифрової трансформації життєсвіту. При цьому роль метафор у трансформації життєсвіту в умовах поширення інформаційно-комунікаційних технологій набуває сьогодні принципового значення, оскільки саме через метафоричні структури відбувається первинне осмислення нових форм досвіду, які виникають у цифровому середовищі.

Безумовно, трансформація *umwelt*'у детермінує доповнення дескрипції реальності (і через появу нових форматів вербалізації, як-от машинний контент, і через кристалізацію зворотного зв'язку між генерованим ШІ контентом і людськими дискурсивними практиками). У цьому контексті метафора виступає не просто риторичним засобом або стилістичним прийомом, а фундаментальним когнітивним механізмом, що забезпечує перехід від невідомого до відомого, від нового досвіду до вже наявних структур розуміння [14].

Сучасні дослідження метафори, зокрема в межах когнітивної лінгвістики та медіатеорії, наголошують на тому, що метафора є способом концептуалізації, який дозволяє структурувати абстрактні або складні явища через більш доступні й тілесно закорінені схеми. У випадку інформаційно-комунікаційних технологій це набуває особливої ваги, оскільки цифрова реальність не має безпосередніх аналогів у попередньому досвіді людини. Саме тому її осмислення неминуче відбувається через метафоричні перенесення: «хмара», «мережа», «штучний інтелект», «віртуальний простір» тощо. Ці метафори не лише описують технології, але й формують спосіб їх переживання, визначаючи, як суб'єкт взаємодіє з ними, яких очікувань дотримується та які межі можливого уявляє [15; 16].

Під таким кутом зору метафора виконує функцію посередника, необхідної з формальних та змістовних причин проміжної ланки між технологічними інноваціями й людським досвідом, яка, втім, сама є символічною смислогенеративною моделлю і впливає на смислогенерацію. Вона забезпечує інтерпретаційний міст, який дозволяє інтегрувати нові явища у вже наявну структуру життєсвіту. Наприклад, метафора «мережі» не лише описує технічну інфраструктуру Інтернету, але й формує уявлення про зв'язки, взаємозалежності та децентралізацію. Водночас метафора «штучного інтелекту» наділяє алгоритмічні системи рисами агентності, що сприяє їхній

антропоморфізації та впливає на етичні й соціальні очікування користувачів. Як показують дослідження дискурсу генеративного ШІ, метафори «острашу» та «захоплення» визначають базові сценарії взаємодії з технологією, задаючи рамки її сприйняття [17].

Такі метафори формують поляризовані сценарії сприйняття технології, що безпосередньо впливає на суспільні настрої та політичні рішення. У цьому випадку метафора виступає не лише інструментом розуміння, але й чинником соціальної дії та визначальною константою дискурсивних практик і наративів, а також культурної комеморації і колективної уяви, оскільки вона визначає, які аспекти технології стають видимими та легітимізованими в громадській opinii, а які маргіналізуються [16; 17]. Це підтверджує тезу про те, що метафора є релевантною частиною комунікативного простору, в якому відбувається боротьба за смисли.

Важливим аспектом є також мультимодальність сучасних метафор, що функціонують не лише в мовному, але й у візуальному та інтерфейсному вимірах. У цифрових середовищах метафора часто матеріалізується у вигляді інтерфейсних рішень: «робочий стіл», «папки», «кошик», «вікна». Ці візуальні метафори не просто полегшують користування технологіями, але й формують певний тип досвіду, в якому цифрове середовище сприймається як продовження простору фізичного. Таким чином, відбувається своєрідна «натуралізація» технологічного середовища, що знижує рівень його проблематизації та сприяє його інтеграції у повсякденність [18].

З іншого боку, метафори можуть виступати інструментом критики та деконструкції усталених уявлень. У науково-технічному дискурсі вони часто використовуються для переосмислення складних процесів і відкриття нових евристичних перспектив. Наприклад, у дослідженнях техно-наукових дискурсів підкреслюється, що метафора є не лише засобом опису, але й інструментом конструювання знання, який дозволяє виявляти нові зв'язки між

явищами [19]. У цьому контексті метафора постає як продуктивна сила, яка не лише відображає, але й створює нову реальність.

Водночас слід враховувати амбівалентність метафоричного мислення. З одного боку, метафори розширюють горизонти розуміння, з іншого – вони можуть обмежувати його, фіксуючи певні інтерпретаційні рамки. Наприклад, домінування певних метафор у медіадискурсі може сприяти стандартизації мислення (як репресивне формування agenda setting (М. Мак-Комбс та Д. Шоу), порядку денного в політиці або когнітивних стереотипів в науковому дискурсі) та зниженню критичності сприйняття назагал. Це особливо помітно у політичному та медійному просторі, де метафори активно використовуються як інструменти впливу та маніпуляції [20]. Таким чином, метафори можуть як відкривати, так і закривати можливості для осмислення, що вимагає їхнього критичного аналізу.

У контексті трансформації життєсвіту важливо також звернути увагу на тілесний вимір метафори. Багато концептуальних метафор ґрунтуються на базових тілесних схемах, таких як рух, простір, баланс, місце, що забезпечує їхню універсальність і зрозумілість. У цифровому середовищі ці схеми зазнають трансформації: наприклад, «переміщення» в інформаційному просторі не має фізичного виміру, але переживається як навігація, що відтворює тілесний досвід. Це свідчить про те, що навіть у високотехнологічних умовах людське мислення залишається вкоріненим у тілесності, а метафора виступає механізмом цього вкорінення [21].

Продовжуючи розгляд маніфестованої проблематики, доцільно конкретизувати роль метафори через її функціонування як життєвої форми, що не лише описує досвід, а й конститує сам спосіб буття людини у світі. У цьому сенсі метафора постає як своєрідний «інтерфейс» між суб'єктом і реальністю чи її дескрипцією: вона не просто за допомогою аналогії та неповної індукції транспонує невідоме семіотичним кодом відомого, але й

формує структуру сприйняття, задає горизонти можливого досвіду, фреймує його. Саме метафора визначає, які смислові ланцюжки спрацюють, оприявнює їх у дискурсі, а які залишаться імпліцитними. Оскільки, згідно з феноменологічною традицією, досвід завжди постає як уже інтерпретований, рецепієнт ніколи не має справи з «чистою реальністю» (інакше це було б вторгненням на територію кантівських речей для себе (нім. Ding an sich)) – ми маємо справу з реальністю, що вже структурована певними смисловими конфігураціями. Метафора в цьому контексті може бути розглянута не як вторинний щодо мислення вербалізуючий механізм, а первинна умова феномену реального, що дозволяє навіть проблематизувати відому вітгенштайнівську тезу щодо того, що «мова перевдягає думку» (Логіко-філософський трактат, 4.002), адже думка в цьому контексті постає як відпочатку семіотично оформлена і виокремлена з Гуссерлевого горизонту смислів. Метафора функціонує як оптика, яка не просто фокусує зображення, а визначає саму можливість бачення. Якщо розвинути цю метафору підзорної труби, можна сказати, що зміна домінантних метафор у цифрову епоху подібна до зміни лінз: світ не змінюється безпосередньо, але радикально змінюється спосіб його сприйняття. Також доречною наразі видається відома гетевська метафора конверту [22], якою можна позначити і власне метафору, її символічний зміст: метафора експлікує імпліцитні мовні смисли й оприявнює змістовні зв'язки мовної структури.

Звернення до класичних літературних метафор дозволяє поглибити це розуміння. Наприклад, образ «лабіринту», присутній у творчості Хорхе Луїса Борхеса, може бути інтерпретований як метафора сучасного інформаційного простору. У лабіринті немає єдиного центру чи привілейованого шляху; кожен рух є водночас вибором і втратою. Аналогічно, цифровий життєсвіт пропонує множинність маршрутів, але позбавляє суб'єкта стабільної орієнтації. У цьому контексті метафора лабіринту не лише описує досвід користувача, але й

формує його: вона налаштовує на постійний пошук, на невпевненість, на прийняття невизначеності як норми.

Іншою продуктивною метафорою є «дзеркало», що має глибоку укоріненість у філософсько-антропологічній традиції. У цифровому середовищі людина постійно взаємодіє з власними відображеннями – профілями, аватарами, цифровими слідами. Проте це вже не пасивне віддзеркалення, а радше взаємодія, конструювання, яке не лише відображає, але й трансформує. Людина бачить себе не такою, якою вона є, а такою, якою її конструюють алгоритми і соціальні очікування. У цьому сенсі метафора дзеркала передбачає, що відображення завжди деформоване, і саме ця деформація стає нормою, усталеною моделлю смислогенерації. Феноменологічно це означає зміну структури досвіду та рецепції власного Я: Я більше не є безпосередньо даним, воно завжди опосередковане технічними і символічними медіаціями.

Ще одна метафора, яка може бути продуктивною в цьому контексті, – це борхесівська метафора «Книги піску», (книги, в якій щойно прочитане зникає і повернутися до нього неможливо, достоту як увійти двічі у ріку Геракліта), як архіву, що постійно переписується. На відміну від традиційного архіву, який зберігає стабільні записи, цифровий архів є динамічним: інформація постійно оновлюється, редагується, зникає або реінтерпретується. Метафора архіву дозволяє побачити, що досвід більше не є накопиченням незмінних спогадів, а процесом безперервної реконфігурації. У філософсько-антропологічному вимірі це означає, що ідентичність людини стає процесуальною, відкритою, нестабільною. Людина більше не може «мати» досвіду – вона постійно його конструює, і він постає своєрідним цифровим палімпсестом.

Згадаймо також класичну метафору «подорожі», яка традиційно описувала людське життя як лінійний або циклічний рух (Ніцшеве вічне

повернення). У цифрову епоху ця метафора трансформується: подорож більше не має чіткої траєкторії, вона перетворюється на «блукання мережею», де кожен крок може вести у непередбачуваному напрямку. Це блукання не є хаотичним у повному сенсі, але воно позбавлене телеологічної визначеності. З феноменологічної точки зору, це означає зміну темпоральності досвіду: майбутнє перестає бути чітко окресленою метою і стає відкритим горизонтом можливостей, що постійно змінюється.

На особливу увагу заслуговує метафора «прозорості», яка часто використовується для опису цифрових технологій. Інтерфейси прагнуть бути «невидимими», інтуїтивно зрозумілими, такими, що не потребують зусиль для використання. Проте ця прозорість є парадоксальною: чим більш «прозорими» стають технології, тим менш помітними стають механізми, які ними керують. У цьому сенсі метафора прозорості приховує складність і потенційно проблематичні аспекти технологічного середовища. У філософсько-антропологічному сенсі це може означати, що людина втрачає здатність до рефлексії щодо умов власного досвіду, оскільки ці умови стають даними відпочатку, «невидимими».

Таким чином, метафори не лише відображають трансформації життєсвіту, але й активно їх продукують. Вони виступають як своєрідні «сценарії досвіду», що задають можливі способи взаємодії з реальністю. У феноменологічній перспективі це означає, що зміна метафор веде до зміни самої структури явлення світу: те, що раніше було невидимим, стає очевидним, і навпаки. У філософсько-антропологічному вимірі це вказує на те, що людина є істотою, яка живе не лише у фізичному та віртуальному, але й у символічному просторі, і саме цей простір визначає її спосіб буття.

Висновки. Узагальнюючи, можна стверджувати, що метафора в умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій постає не як допоміжний інструмент опису, а як фундаментальний механізм конституювання досвіду та

трансформації життєсвіту. Вона виконує роль медіатора між новими технологічними реаліями та людським сприйняттям, забезпечуючи можливість інтерпретації складних, абстрактних і раніше невідомих явищ через уже наявні когнітивні структури. У цьому сенсі метафора є не лише засобом комунікації, але й умовою можливості досвіду як такого. Життєсвіт сучасної людини формується в полі взаємодії технологічних середовищ і символічних структур, серед яких метафора займає центральне місце. Саме через метафоричні моделі – такі як «мережа», «інтерфейс», «штучний інтелект», «простір» та ін. відбувається не лише осмислення цифрової реальності, але й її привласнення, включення у повсякденний досвід. Водночас ці моделі не є нейтральними: вони задають певні інтерпретаційні рамки, які визначають способи взаємодії з технологіями, формують очікування і впливають на соціальні практики. Метафора у просторі ІКТ є амбівалентною: з одного боку, вона відкриває нові горизонти розуміння, сприяє інноваціям і міждисциплінарним зв'язкам, дозволяє інтегрувати новий досвід у структуру життєсвіту. З іншого боку, метафора може фіксувати обмежені інтерпретаційні схеми, сприяти спрощенню складних процесів і навіть виконувати ідеологічну функцію, формуючи певні моделі мислення та поведінки. У цьому контексті критичний аналіз метафор стає необхідною умовою рефлексивного ставлення до цифрової реальності. У феноменологічній перспективі метафора розглядається як елемент структури рецепції реальності, що визначає спосіб, у який реальність стає доступною суб'єкту. Вона функціонує як оптика, що не лише фіксує, але й формує поле видимості феноменів. У філософсько-антропологічному вимірі це означає, що людина є істотою, яка існує у символічному середовищі, де метафори виконують роль базових орієнтирів досвіду. Трансформація метафоричного простору веде до зміни самої структури людського буття, його темпоральності, просторовості та ідентичності.

Таким чином, дослідження метафор у контексті інформаційно-комунікаційних технологій відкриває перспективу глибшого розуміння сучасних трансформацій життєсвіту. Воно дозволяє виявити приховані механізми формування досвіду, окреслити межі і можливості інтерпретації цифрової реальності, а також поставити питання про відповідальність за ті смислові структури, які ми відтворюємо і закріплюємо у процесі комунікації. У цьому сенсі подальші дослідження мають бути спрямовані на міждисциплінарне осмислення метафори як ключового елементу сучасної культури, що визначає не лише спосіб мислення, але й спосіб буття людини у світі технологій.

Список використаних джерел

1. Floridi L. *The Logic of Information : A Theory of Philosophy as Conceptual Design*. Oxford University Press, 2019. 263 p.
2. Lanier J. Why Not Morph? What cephalopods can teach us about language. *Discover Magazine*. 2006. Vol. 27 (4). Pp. 26–27.
3. Wald B. Dead Internet Theory and the Collapse of Online Truth. *Galaxy*. 2025. Sep. 30. URL: <https://www.galaxy.com/insights/perspectives/dead-internet-theory-collapse-online-truth>
4. Al Mashai A. Digital Anthropology: Navigating Human Experience in the Age of Artificial Intelligence and Social Media. *SSRN*. 2025. May 15. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5258483>
5. Ihde D. *Husserl's Missing Technologies*. Fordham University Press, 2016. 192 p.
6. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. *Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика : монографія*. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2022. 460 с.

7. Hayles N. K. *Unthought : The Power of the Cognitive Nonconscious*. University of Chicago Press, 2017. 250 p.

8. Floridi L. AI as Agency without Intelligence: On Artificial Intelligence as a New Form of Artificial Agency and the Multiple Realisability of Agency Thesis. *Philosophy & Technology*. 2025. Vol. 38, no 30. <https://doi.org/10.1007/s13347-025-00858-9>

9. Floridi L. On the Future of Content in the Age of Artificial Intelligence: Some Implications and Directions. *SSRN*. 2024. August 09. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4921475>

10. Hui Y. *The Question Concerning Technology in China: An Essay in Cosmotechnics*. MIT Press, 2016. 352 p.

11. Hui Y. Cosmotechnics as Cosmopolitics. *e-fluxJournal*. 2017. Vol. 86. <https://www.e-flux.com/journal/86/161887/cosmotechnics-as-cosmopolitics>

12. Kretov P., Kretova O. Anti-correlationism cluster and performative narrative. *Philosophy, Economics and Law Review*. 2021. Vol. 1 (2). Pp. 7–17. <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/8248>

13. Bostrom N. *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies*. Oxford University Press, 2014. 352 p.

14. Rizzato I. Editorial : Metaphor Studies: Theories, Methods, Approaches, and Future Perspectives. *Frontiers in Psychology*. 2024. Vol. 15, 1520900. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1520900>

15. Li, X., Lu D. Conceptual Metaphors and Image Construction in Media Discourse: A Social Cognitive Approach. *Frontiers in Psychology*. 2023. Vol. 14, 1202988. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1202988>

16. Ferreira G., Costello E., Farrow R., Lee K. Metaphors of AI in Education: Discourses, Histories and Practices. *Journal of Interactive Media in Education*, 2025. Iss.1. <https://doi.org/10.5334/jime.1077>

17. Vallis C., Wilson S., Casey A. Fear and Awe: Making Sense of Generative AI Through Metaphor. *Journal of Interactive Media in Education*, 2025. Iss. 1, Article 14. <https://doi.org/10.5334/jime.972>
18. Lim E. M. Metaphor Analysis on Pre-service Teachers' Conception of AI Education for Young Children. *Thinking Skills and Creativity*. 2024. Vol. 51, 101455. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2023.101455>
19. Гелетка М., Левін Є. Онтологія метафор у дискурсі аерокосмічних технологій. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 59 (1). <https://doi.org/10.24919/2308-4863/59-1-24>
20. Шевченко І. Мультимодальна концептуальна метафора в політичному медіадискурсі. *Лінгвістичний вісник*. 2024. № 36. С. 132–138 <https://doi.org/10.31651/2226-4388-2024-36-132-138>
21. Гальченко М., Борінштейн Є., Іванова Н., Іліна Г. Візуальні метафори в цифровому освітньому просторі. *Information Technologies and Learning Tools*. 2021. Вип. 81. No 1. Pp.1-14. <https://doi.org/10.33407/itlt.v81i1.3846>.
22. Marchenko O. V., Kretov P. V., Kretova O. I. Symbolism of the Philosopheme of Dialogue in Modern Philosophical Discourse. *Beytulhikme. An International Journal of Philosophy*. 2022. № 12 (2). Pp. 555–570. <https://doi.org/10.18491/beytulhikme.1793>